

Es compleixen 1.200 anys de la mort de l'emperador Carlemany, a qui molts consideren el primer gran unificador europeu.

Carlemany, el pare d'Europa

Amb el cristianisme com a element unificador cultural i religiós, a més de la capacitat militar, Carles el Gran unificà Europa occidental entre els segles VIII i IX. Aci, pintat per Dürer segles més tard.

El segon fill del rei franc Pipí el Breu va ser batejat amb el nom de Carles. Se suposa que va néixer el 2 d'abril de 742. Així ho diuen la majoria de fonts. Però la veritat és que ningú no n'està del tot segur. Podria haver nascut l'any referit, però també el 746 i fins i tot el 748. Les incògnites s'amplien al lloc de naixement. Habitualment se l'ha situat a la ciutat natal de son pare, Herstal, tot i que podria haver arribat al món a Lieja, Jupille, Ingelheim, Prüm, Düren, Gauting o Aquisgrà, les tres primeres enclavades en el territori que avui dia coneixem com a Bèlgica i la resta al país que anomenem Alemanya.

Sí que hi ha unanimitat sobre on i quan va morir. A Aquisgrà el 28 de gener de 814. No és estrany que sigui tan ben conegut el moment i lloc de la fi de la seva vida. No debades quan va expirar se'l coneixia amb el nom, certament gens tímid ni modest, de Carolus Magnus en llatí, Karl der Grosse en germànic, Charlemagne en francès, Carlomagno en italià, Carlemany en català... Pertot se l'identificava igual: el Rei Gran dels francs i dels llombards, Emperador de l'Imperi Romà d'Occident.

Per raó la unificació política que imposà, avui dia se'l considera una mena de pare d'Europa. Tanmateix, s'ha de dir que no tothom ho veu igual. El prestigiós historiador Josep Fontana va escriure que "Europa no s'ha fet a partir de l'Imperi carolingi, sinó contra ell". A pesar de tots els peròs, el rei franc ha passat a ser considerat oficialment la imatge paterna de l'uropeisme. En aquest sentit va ser fonamental la iniciativa particular d'un comerciant d'Aquisgrà –vegeu el requadre corresponent– que va instaurar amb el nom de l'emperador uns premis que volien reconèixer la tasca de persones amb voluntat europeista. Aquell guardó ha acabat fixant la idea –si més no entre l'elit del continent– que Carle-

many fou en efecte una mena d'unificador, un referent, en fi, per a l'actual Unió Europea.

El francs. Des de la divisió de l'Imperi romà entre la part occidental i l'oriental –aquesta última amb seu a Constantinoble–, el 395, el procés d'esquarterament de la unitat política romana es va fer més intens. Quan caigué el darrer emperador de l'oest, Ròmul August, el 476, ja quedaven pocs vestigis de la integritat imperial, per culpa de la pressió invasora dels pobles que els romans en deien “bàrbars”.

Un d'aquests grups foren els francs. Des de principis del segle V iniciaren una lenta ocupació de les terres al sud i oest del seu territori original –el que avui és Westfàlia– sota el liderat de caps electes –que ja s'anomenaven reis– de diferents tribus com Meroveu i Xilderic. Un segle més tard, Clodoveu va ser el primer que va regnar en nom de tots els francs, entre 481 i 511. Però a la seva mort la corona es dividí un cop i un altre entre els fills i els néts. No va ser fins el 613 que novament un rei ho fou de tots els francs, Clotari

El dia de Nadal de l'any 800 el papa Lleó III va coronar Carlemany com a “Rex Imperator” de l’“Imperium Romanorum Occidentium”. Miniatura d'un manuscrit del segle XV.

El premi Carlemany

Cada mes de maig a la ciutat d'Aquisgrà s'atorga el premi Carlemany. Va ser instaurat el 1950 amb la intenció de reconèixer i distingir les personalitats o institucions que haguessin excel·lit en la tasca de la unificació cultural i política d'Europa. L'origen del guardó és la creació el 1949, per part d'un pròsper comerciant de la ciutat, Kurt Pfeiffer, de la fundació cultural Corona Legentium Aquensis amb la intenció de promoure el contacte entre els científics, polítics, literats, artistes, dramaturgs, pintors, arquitectes, escultors i intel·lectuals d'arreu d'Europa. A tal efecte convocà un premi que portaria el nom de qui considerava la figura històrica que representava la idea d'unitat cultural europea, i que al segle vuitè havia fixat la seva residència a Aquisgrà: Carlemany. Segons la primera convocatòria, el guardó perseguia “actuar cap al futur [amb] un deure de contingut summament ètic”, i era adreçat a reconèixer “la unificació dels pobles europeus i [...] per defensar els més alts valors humans: la llibertat, la humanitat i la pau, per ajudar els pobles oprimits i marginats, i per assegurar el futur dels [nostres] fills i néts”.

L'any 1950 s'atorgà el premi per primer cop. Amb el transcurs dels anys ha esdevingut la forma d'honorar tant l'impuls al desenvolupament de la idea d'una Europa unida com també els serveis a la humanitat i la pau mundial en els camps de la literatura, les ciències, l'economia i la política. Continua radicada a Aquisgrà –el concedeix un jurat de 17 personalitats de la ciutat, incloent-hi el batlle i els representants del partits polítics– i ha adquirit un gran prestigi. El Parlament Europeu, imitant la iniciativa, va instaurar el Premi Juvenil Europeu Carlemany per promocionar la idea de la unitat continental entre la joventut.

II. A qui succeí el 629 Dagobert I, a la mort del qual es tornà a esquarterar políticament el territori fins que el 721 Teodoric imposà de bell nou la unitat per les armes. En morir, s'obrí un interregne, entre 737 i 743, sota el poder del que se'n deia el majordom de palau –una mena del que avui en diríem president del govern executiu–, Carles Martell, el fill del qual, Pipí, va heretar el càrrec que ocupà entre 743 i 751, any en què passà a ser coronat rei de tots els francs.

Pipí va tenir dos fills: Carles i Carloman. Quan el 768 abandonà aquest món, deixà els dos hereus com a monarques, cada un de la meitat del territori que ell havia coronat. Una situació que amenaçava de provocar una guerra fraterna. Que no arribarà perquè Carloman passà, com se sol dir, a millor vida a 20 anys, el 771, només tres després de la mort de son pare, amb la qual cosa deixà a l'ambiciós Carles tot el poder.

A partir d'aleshores el nou rei posà en pràctica allò que se li atribueix haver dit: “L'acció és millor que el coneixement, però per fer allò que és correcte hem de

El naixement de Catalunya

A l'organització de l'Imperi carolingi, les marques eren els territoris fronterers que el guardaven de les amenaces externes. La situada al nord-est de la península Ibèrica era l'anomenada Hispànica. S'estenia des del Mare Nostrum fins als Pirineus que avui són de Navarra, és a dir que majoritàriament ocupava el que seria la llavor de la futura Catalunya.

L'any 1985, Jordi Pujol, aleshores president de la Generalitat, s'hi referia, a aquest origen, en una conferència a Aquisgrà, tal com la revista *Sàpiens* recordava el mes de desembre passat: “Catalunya és l'únic poble d'Espanya que neix lligat a Europa, i no pas com una reacció autòctona de legitimisme visigòtic contra els musulmans. L'objectiu dels altres pobles d'Espanya era restablir la monarquia visigòtica de Toledo; el nostre, fer progressar l'Imperi carolingi, és a dir, l'Europa d'aleshores, cap al sud. (...) Aquest fet diferencial de la nostra naixença en un cert sentit s'ha perpetuat a través de la història. D'una certa manera continuem essent fills de Carlemany”.

La marca de l'antiga província romana d'Hispania protegía els territoris francs del poble del sud, el moro. Les dues comunitats estaven en perpètua guerra d'ençà que un exèrcit àrab havia envaït la Península per l'estret de Gibraltar l'any 711 i avançava cap al nord amb la intenció de fer musulmana tot Europa. En poc més d'una dècada s'apoderà del control del territori peninsular –tret de les zones dominades pels vascons– ja que el regne visigòtic era una mera ficció, estava podrit per les bregues internes i no tenia capacitat d'enfrontar-se militarment als sarraïns. A començant de la dècada de 730 els moros superaren els Pirineus per atacar el cor del creixent Imperi franc. Però en una data indeterminada entre 732 i 735 –majoritàriament se sol donar per bona la d'octubre de 732–, en algun lloc entre els pobles actuals de Tours i Poitiers (França), les forces franques comandades per Carles Martell derrotaren les mores del cabdill Al Gafiki, el qual morí en la batalla. Va ser el fre de l'expansió musulmana cap a l'interior europeu.

A partir d'aleshores els cristians iniciaren un lent contra-atac. Així fou com recuperaren progressivament territori al sud dels Pirineus, amb ajut dels pobles d'origen hispanoromà de la zona, conquerint les actuals ciutats de Girona el 785 i Barcelona el 801. D'aquesta manera es completà el que fou la Marca Hispànica, que, a diferència d'altres de l'Imperi carolingi, no estava sota el comandament d'un

marquès sinó que cada un dels 11 comtats que la formaven tenia el seu particular cap. El comte era un càrrec de designació, no hereditari. Durant tot el segle IX cadascun anà ordenant la construcció, sempre cap al sud, de castells que governaven àmplies àrees –anomenades feus– en les quals s'instaurava la particular diòcesi que recuperava per a la cristiandat les terres i ànimes que feia més de dos segles que estaven en mans infidels.

A finals del segle IX, enmig de la desintegració progressiva del que havia estat l'imperi creat per Carlemany, els comtes de la marca ja no eren arribats d'altres terres carolíngies sinó que solien ser nascuts en el propi territori. Començaren llavors a actuar de manera independent, tot i que formalment no ho eren. Alhora, a poc a poc el caràcter revocable del càrrec s'anà perdent a favor de la successió per herència familiar, normalment en el fill més gran. Així van néixer les dinasties comtals autòctones –que governaven com a reis– dels deu territoris catalans originaris: Ribagorça, Pallars, Cerdanya, Rosselló, Empúries, Besalú, Osona, Urgell, Girona i Barcelona.

El comte Guifré el Pilós, mort el 897, aconseguí unificar els quatre últims, incloent-hi la comarca del Berguedà, en el que va ser el nucli central de la futura Catalunya i inici de la dinastia comtal que es mantingué fins el 1410. Aquell bessó d'un nou país s'anà desenvolupant durant el segle següent. El comte Borrell II va fer una passa important: es negà a retre vassallatge al rei franc el 988, i es proclamà marquès per la gràcia de Déu, o sigui independent de tot altre poder terrenal. Ja aleshores els vincles amb el poder imperial eren més teòrics que reals, tot i que la decisió presa suposés convertir en norma, en llei en definitiva, el que fins aleshores havia estat costum pràctic.

A partir d'aquell moment, i durant tot el X, els vincles entre famílies de l'elit de cada comtat anaren formant un estament social i econòmic unitari. A començament del segle XI la integritat fàctica dels territoris era tan real que només requeria un reconeixement formal i polític. I això es produí sota el govern del comte Ramon Berenguer, quan els respectius comandaments de Besalú, Cerdanya, Empúries i Urgell reconegueren la supremacia del de Barcelona. A finals del segle XI, regnant Ramon Berenguer III, els termes “català” i “Catalunya” ja estaven consolidats com a forma d'anomenar cada un dels seus súbdits i tots els seus territoris.

saber el que fem”. És a dir, acció i alhora reflexió. Violència i intel·ligència.

Líder militar i polític. Des de tot d'una Carles sabé entendre que, com que només un sol element a tot Europa occidental unia les persones, la religió,

el cristianisme, si se'l feia seu, ell seria qui regnaria sobre la cristiandat. L'oportunitat se li presentà l'any següent de ser coronat.

El 772 va ser elegit un nou papa, Adrià. Immediatament va xocar amb els interessos del rei de Llombardia,

Desideri, pel control de diverses ciutats que antigament havien estat sotmeses a Roma. Tot dos demanaren arbitratge al nou monarca franc, qui es posà del costat del papa. El perdedor no acceptà el veredict i la guerra fou inevitable. Així van caure sota el control de Carles

els primers grans territoris, els del regnat de Llombardia, el 774. Generosament, atorgà al papa el control polític de les ciutats que demanava. Clar que, a canvi, va aconseguir el nomenament papal de patrici dels romans, que era l'equivalència de dir protector de l'església romana, del cristianisme per tant. Per deixar-ho ben clar, Adrià va fer cantar el dilluns de Pasqua d'aquell any a les esglésies de Roma el *Laudes Reiae* en honor dels francs. Un cant que diu "Christus vincit, Christus regnat, Christus Imperat". El protagonista, el destinatari de la cançó, no era cap Crist. Era Carles. S'unia per sempre religiós, força militar i ambició política en la persona del rei franc que alguns començaven a anomenar el Gran.

Dos anys més tard controlava totalment el nord italià i cap al 778 finalitzà l'annexió de la major part del Benevent, la zona meridional de la península. Aquell mateix any inicià la guerra contra els moros a l'antiga Hispània. Malgrat la derrota amb els vascons a Roncesvalls –en la qual la morí el seu nebot Rotllà, un fet que el segle XI donà lloc al molt

Al monestir de Ripoll hi ha enterrades les despulles de Guifré el Pilós, qui a finals del segle IX unificà el bessó del que seria Catalunya. A la dreta, Aquisgrà, on va morir Carlemany el 814.

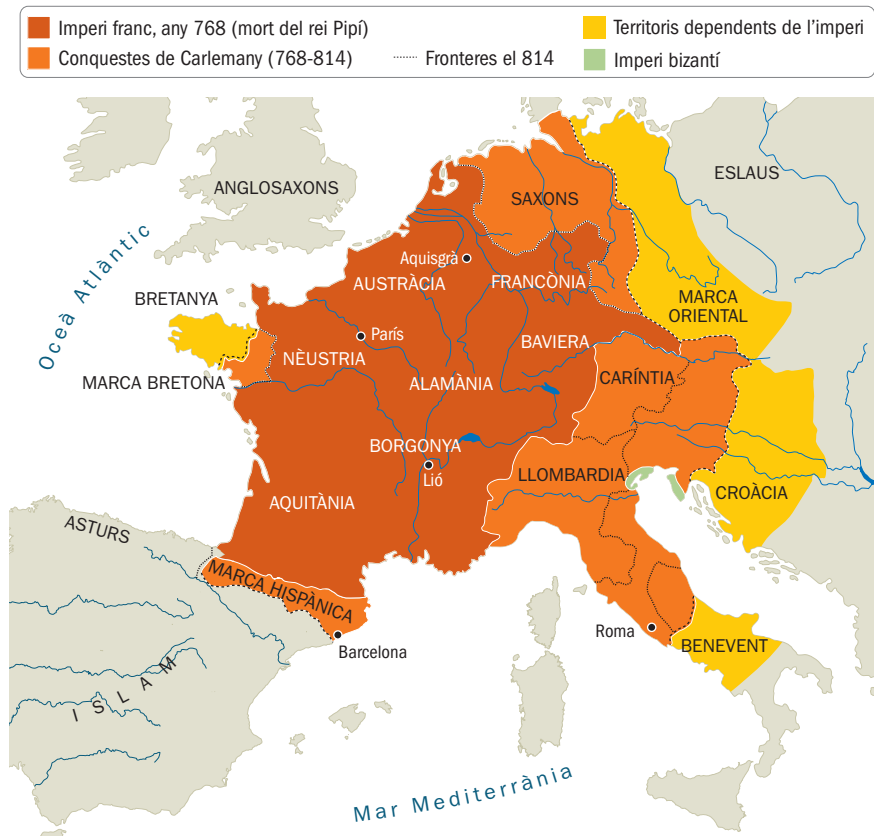
conegut poema èpic *Chanson de Roland*– i altres avatars militars negatius, el 794 aconseguí consolidar la invasió de part dels territoris que s'anomenaren posteriorment la Marca Hispànica.

El Sacre Imperi Romano-germànic

Carlemany tingué diversos fills, però tots moriren tret d'un, Lluís el Pietós, el qual succeí son pare a títol d'emperador. Quan va desaparèixer, els tres hereus es repartiren l'imperi. El més gran, Lotari I, es quedà les zones centrals que, a la vegada, els seus fills dividiren en Lotaríngia, Burgúndia i Itàlia (del nord). El petit, Carles, es reservà la part més occidental de l'imperi que amb el temps –i guerres i minves geogràfiques– arribà a ser el país conegut pel nom de França. El segon fill va ser Lluís, que es convertí en rei dels francs de l'est i que el 962 s'annexionà els tres territoris que havia heretat el seu germà gran, i creà el Sacre Imperi Romano-germànic que existí formalment fins l'any 1806, quan, en plenes guerres napoleòniques, l'emperador vigent –que quedà com a regent d'Àustria– es veié obligat a acceptar-ne la desaparició. El 1870 la unificació d'Alemanya es va fer sobre bona part dels territoris d'aquell Sacre Imperi Romanogermànic.

Imperi carolingi

La marca hispànica carolíngia donà lloc a Catalunya.

La tercera fase de l'expansió militar es produí contra els saxons entre 772 i 804. Eren pobles que vivien a la major part del territori que avui en diem Alemanya. A pesar de la gran resistència que oposaren, varen ser finalment derrotats per un enorme exèrcit de 100.000 homes sota les ordres de Carles, amb la conseqüència de matances en massa, deportacions cap a l'est de pobles sencers, execucions sistemàtiques de tots els cabdills rebels...

Finalment, la quarta gran fase bèl·lica, la va dirigir contra els àvars i els eslaus a partir de 796, pobles que des de l'orient assetjaven sempre que podien els territoris francs, robant i matant. La resposta fou un potent exèrcit que ocupa les terres que avui són Hongria, on establí una zona de control i defensa militar contra les amenaces exteriors, una "marca", segons es va anomenar, que s'unia a les que ja existien més al sud i a les que crearia fins a la mar del nord.

Val a dir que aquestes grans fases bèl·liques no eren lineals. Sovint hi havia aixecaments contra el control carolingi en zones ja conquerides, o grans expedicions militars se solapaven les unes amb les altres en el mateix temps, de manera que en realitat la guerra era quasi sempre una constant, amb més o menys intensitat, a més d'un territori alhora.

A principis del segle IX, el rei franc Carles regnava sobre un immens terri-

tori europeu que anava des de la marca més occidental, la del nord d'Hispania, que separava l'imperi de les terres mores, fins a la que ocupava part del territori que avui és Hongria, passant pel Benevent italià –sense arribar a la zona més al sud de la península–; des de la marca dels Balcans, allà on hi ha ara Croàcia, fins a la del mar del Nord –una part del que avui és Dinamarca–, passant per les altres orientals que tancaven la frontera per aquest costat. Entremig, les terres dels països que amb el transcurs del temps foren França, Alemanya, Navarra, Croàcia, Catalunya, Eslovènia, Bèlgica, Holanda, Àustria, Txèquia...

Grosso modo, l'Europa occidental cristiana era seva. Però encara li faltava una passa. Que va poder fer l'any 800. Aleshores el nou papa, Lleó III, fou depositat per les armes i Carles, ja conegut per tothom com el Gran, l'ajudà a recuperar el poder. No sols això, sinó que es traslladà a Roma per impartir justícia entre els revoltats. El pontífex, a canvi de l'ajuda que li havia dispensat, el coronà el dia de la Nativitat de 800 Rex Imperator del que s'anomenà des d'aquell moment Imperium Romanorum Occidentarium.

Més de tres segles després de la caiguda formal de l'imperi romà, una nova realitat política imperial unia Europa occidental: la carolingia.

Miquel Payeras

El renaixement carolingi

Entre els molts llegats de Carlemany destaca la racionalització del que avui en diríem política econòmica i monetària: atorgà a la lliura carolingia la condició de moneda de l'imperi, la qual influí decisivament en totes les encunyacions de doblers que es feren a l'Europa occidental durant els següents segles; va instituir uns rudimentaris principis de comptabilitat a la burocràcia imperial; imposà el control de preus en productes essencials... En matèria d'ensenyament i cultura afavorí la multiplicació de les escoles monàstiques, la instrucció de les elits, el copiat d'obres clàssiques llatines perquè no desapareguessin, el conreu de la literatura i les arts... Creà l'Escola Palatina d'Aquisgrà, on s'educaren els seus fills i l'elit de la capital imperial.

En l'àmbit de la fe, va fer del cristianisme l'element fonamental de cohesió –a més de la força militar, és clar– del seu imperi, d'acord amb el títol de protector de la religió romana que el papa li havia concedit.

Organitzà la divisió administrativa de l'imperi en comtats –cada un a càrrec d'un comte, era la divisió bàsica–, marques –amb un marquès al capdavant, eren les zones fronteres de defensa de les amenaces exteriors, incloïen diversos comtats i per tant el càrrec era jeràrquicament superior al de comte– i ducats –a càrrec d'un duc, nomenament que responia a la gratitud de l'emperador i que duia aparellat terres amb grandària d'un grapat de comtats–. Els tres càrrecs esdevingueren l'essència de l'aristocràcia que protagonitzà el poder econòmic i polític europeu fins al XIX.

Tot plegat ha fet que la historiografia actual donés com a bona l'expressió "renaixement carolingi" per designar la revifada cultural –en ampli sentit– que l'imperi de Carles suposà per a Europa.